

نقش توسعه‌یافتگی کلاسیک در شکل‌گیری و گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی شهری مطالعه موردی: شهر خوی

هادی حکیمی^۱

محمدرضا پورمحمدی^۲

اکبر پرهیزکار^۳

ابوالفضل مشکینی^۴

مهدی پورطاهری^۵

چکیده

سکونتگاه‌های غیررسمی به عنوان شهرهای سایه بعد از شروع انقلاب صنعتی و بوجود آمدن بازتوزیع جغرافیایی جمعیت در اروپا شکل گرفت سپس آرام آرام در کشورهای در حال توسعه پس از شروع فرآیند صنعتی شدن و نوسازی به عنوان ویژگی اصلی اکثر شهرهای چین کشورهای نمود پیدا کرد اما این پدیده در کشورهای اروپایی به عنوان یک پدیده میرنده عمل نموده و در طی زمان و در بستر مکان در بطن شهرها حل شدند؛ به طوری که دیگر این پدیده منحصر به شهرهای جهان در حال توسعه می‌باشد. چرا که حتی شهرهای کشورهای در حال توسعه‌ای همچون کشور ما نیز دچار این پدیده‌اند. شهر خوی نیز از این قاعده مستثنی نمی‌باشد. در همین راستا هدف اساسی پژوهش حاضر شناخت وجود رابطه بین توسعه‌یافتگی و افزایش مهاجرت و تعداد ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی بوده و بر همین اساس فرضیه پژوهش هم این می‌باشد که بین افزایش توسعه‌یافتگی شهری و روستایی و افزایش تعداد ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی شهر خوی

Email:hadi_hakimi84@yahoo.com

۱- دانشجوی دکترای جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری؛ دانشگاه تربیت مدرس.

۲- استاد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری؛ دانشگاه تبریز.

۳- دانشیار و مدرس گروه جغرافیا؛ دانشگاه تربیت مدرس.

۴- استادیار گروه جغرافیا؛ دانشگاه تربیت مدرس.

۵- استادیار گروه جغرافیا؛ دانشگاه تربیت مدرس.

رابطه‌ای معنی‌داری وجود دارد. تحقیق حاضر از نوع پیمایشی تبیینی یا تحلیلی به‌شمار می‌رود. مانند اغلب تحقیقات پیمایشی تحقیق حاضر بر روی یک نمونه محدود متمرکز شده و روش نمونه‌گیری، روش طبقه‌بندی احتمالی می‌باشد. به عبارتی تمام سکونتگاه‌های غیررسمی شهر خوی در چهار جهت جغرافیایی (شمال، جنوب، غرب و شرق) طبقه‌بندی شدند و از میان آنها چهار محله به صورت تصادفی انتخاب گردیدند. یافته‌های پژوهش تاییدکننده این امر می‌باشد که برخلاف انتظارات اغلب پژوهشگران این حوزه با افزایش سطح توسعه مناطق شهری و روستایی تعداد مهاجران روستا - شهری و بالطبع تعداد ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی افزایش می‌یابد.

واژگان کلیدی: توسعه، مهاجرت، سکونتگاه‌های غیررسمی شهری، خوی.

مقدمه

سکونتگاه‌های غیررسمی که بعد از شروع انقلاب صنعتی و گذار از جامعه سنتی به جامعه مدرن در اروپا شکل گرفت پس از مدت زمانی در ابعاد و گستره بیشتری در کشورهای در حال توسعه نمود پیدا کرد اما به جرات می‌توان اذعان نمود که دیگر این مساله، خاص کشورهای در حال توسعه بوده و در کشورهای توسعه یافته به عنوان یک پدیده میرنده عمل کرده است. در تبیین مساله اسکان غیررسمی، بخش عمده‌ای از تحلیل‌ها به تبعیت از ادبیات اقتصاد سیاسی شهری رایج در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰، ناشی از موجودیت نظام سرمایه‌داری و تبعات ناشی از آن مثل تخریب و نابودی کشاورزی و روستاها و بالطبع رکود و مهاجرت به شهرها عنوان شده است. بر پایه چنین تفکراتی غالباً مهاجرت به عنوان یک نیروی منفی در ارتباط با توسعه اجتماعی-اقتصادی به تصویر کشیده می‌شود (Zhang, et al, 2006: 1070). از این رو بسیاری از کشورهای در حال توسعه سیاست‌هایی را برای کاهش مهاجرت به شهرها بسط می‌دهند این سیاست‌ها معمولاً بر این فرض تکیه دارند که بهبود کیفیت زندگی در مناطق روستایی مهاجرت به شهرها را کاهش خواهد داد. در حالی که این فرض در نگاه اول می‌تواند یک فرض منطقی به نظر برسد چون مطالعات تجربی خیلی کمی این نظر را حمایت می‌کنند. نتایج نشان می‌دهد که برخلاف انتظارات سیاست‌گذاری شده، اثر مولفه‌های توسعه روستایی تأثیری بر روی مهاجرت نداشته و تمایل به تشویق مهاجرت

بسوی شهرها داشته‌اند (Schoumaker, 2005: 1129 Beauchemin). حتی فعالیت‌های توسعه روستایی که افزایش دسترسی به شهرها، کشاورزی تجاری، یکپارچگی قوی روستایی-شهری، ارتقای آموزش و سطح مهارت را مد نظر دارند منجر به خلق نرخ‌های بالای مهاجرت روستا-شهری شده است (ILO, 1998: 344). از این‌رو هدف تحقیق حاضر بررسی رابطه بین توسعه‌یافتگی شهری و روستایی با افزایش و یا کاهش مهاجرت‌های روستایی و بالطبع شکل‌گیری و گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی شهری در شهر خوی می‌باشد.

بیان مساله

توسعه به عنوان حرکت جامعه از یک مرحله تاریخی و توفیق آن در ورود به مرحله دیگر از تاریخ است که باعث مرگ تدریجی نظام کهن و تولد و رشد تدریجی نظام تازه از زندگی که این نظام جدید خود مرحله و شرایط تاریخی تازه‌ای برای جامعه خواهد بود، می‌شود (ازکیا؛ ۱۳۸۰: ۹). در این فرایند، دیگر اقتصاد معیشتی معنایی نداشته و گذران زندگی هدف نیست (سریع‌القلم، ۱۳۷۲: ۸۲). لذا برای کاهش هزینه تولید، افزایش کیفیت و میزان تولید استفاده از تکنولوژی ناگزیر می‌باشد از این‌رو در اکثر کشورهای در حال توسعه تکنولوژی جدید کشاورزی و نوآوری در عملیات زراعی شرط اولیه پیشرفت مداوم تولید و بهره‌وری بوده است و عامل نوآوری تکنولوژیکی توانسته بازده مزرعه را افزایش داده که اولین اثر باب کردن کشاورزی مکانیزه بوده که جایگزین کار انسان می‌شود. که می‌تواند اثر چشمگیری در حجم تولید هر کارگر داشته باشد. برای مثال، فردی که با کمباین کار می‌کند می‌تواند در ظرف یک ساعت معادل یک هزار کارگری که از روش‌های سنتی استفاده می‌کنند بازده داشته باشد (تودارو، ۱۳۷۰: ۴۵۰).

با مکانیزاسیون بخش کشاورزی، بیکاری در روستاها افزایش می‌یابد و کسانی که به علت به کار بردن روش‌های قدیمی تولید بیکار می‌شوند به شهرها مهاجرت می‌نمایند (ازکیا، ۱۳۷۰: ۲۰). چون تکنولوژی معمولاً با استفاده از نیروی کار نسبت معکوس داشته (همان: ۱۸۷) و استفاده از آن باعث فشار جمعیت بیکار بر روی زمین‌های مزروعی می‌شود که آن

دلیل مهاجرت می‌باشد (Xiaoquan zhang, etal, 2006: 1067).

از طرف دیگر بهبود سریع شرایط بهداشتی کشورهای در حال توسعه و نیز توسعه تسهیلات بهداشت عمومی، منابع آب تصفیه شده، منجر به کاهش مرگ و میر به میزان ۵۰ درصد شده است (تودارو، ۱۳۷۰: ۲۷۸). که این امر عامل مضاعف بر رشد و افزایش جمعیت در مناطق روستایی بوده که نتیجه مستقیم آن تشدید بیکاری و مهاجرت بوده است.

از دیگر یافته‌های سازگار در بررسی‌های مهاجرت از روستا به شهر در ارتباط با توسعه همبستگی مستقیم بین کسب آموزش و مهاجرت است. برای مثال، بر طبق بررسی جامع مساله مهاجرت در تانزانیا، روابط بین آموزش و مهاجرت به وضوح اثبات می‌شود (همان: ۳۹۱).

از دیگر عوامل اساسی دیگر (شرط کافی) مهاجرت از روستا به شهر، آگاهی مهاجران به وجود امکانات بیشتر و شرایط مساعدتر در مکان‌های جغرافیایی دیگر است. به این اعتبار ادراک تنگنای حیاتی در محیط‌های روستایی و شناخت فرصت‌های زیستی بهتر در محیط شهری (که عمدتاً از طریق ارتباطات حاصل می‌شود) سرآغاز پویای اجتماعی مهاجرت روستایی به‌شمار می‌آید (زاهد زاهدانی، حسینی کازرونی، درویشی، ۱۳۶۶: ۳۴).

از آنجائی که فرآیند توسعه کشور با استراتژی صنعتی کردن در اوایل دهه ۱۳۴۰ شروع شد بر این اساس شکل‌گیری سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران از اوایل دهه ۱۳۴۰ شروع می‌شود (Zebardast, 2006: 439 & Azimi, 1996: 53). به طوری که آمارها حکایت از آن دارند که بین ۲۰ تا ۳۰ درصد جمعیت کلانشهرها و حتی بسیاری از شهرهای متوسط در زیستگاه‌های نابسامان و در حاشیه شهرها اسکان گرفته‌اند که این مناطق جایگاه فقیرترین گروه‌های جمعیت شهری هستند (وحدتی اصل، ۱۳۸۱: ۲). به نظر می‌رسد که شهر خوی با محیط روستایی که دارای پسرکانه زراعی مناسبی است از یک چنین فرآیند حاکم بر کشور تبعیت کرده است که اقدام به دفع مهاجر از روستا به شهر (به دلیل توسعه روستایی) و جذب آنها در شهر به دلیل توسعه اداری، صنعتی و خدماتی شهر کرده و نتوانسته همه مهاجران را در بخش رسمی جذب کند از این جهت از اوایل دهه ۱۳۵۰ اولین جوانه‌زنی

سکونتگاه‌های غیررسمی در شهر زده شد و در نهایت به ۲۱ محله غیررسمی رسید که هنوز هیچ کدام از محلات نتوانسته‌اند در داخل محدوده شهر جذب شده و از مزایای شهروندی در جهت ارتقای سطح زندگی خود استفاده کنند.

سوال و فرضیه پژوهش

برپایه مساله طرح شده در پژوهش این سوال مطرح شده که آیا بین توسعه‌یافتگی شهری و روستایی و افزایش تعداد ساکنین سکونتگاه‌های غیررسمی شهر خوی رابطه‌ای وجود دارد؟ از آن رو برای پاسخ به سوال خود فرضیه‌ای بدین شکل صورت‌بندی شده است که "به نظر می‌رسد بین توسعه شهری و روستایی شهر خوی و افزایش تعداد ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی رابطه معنی‌داری وجود دارد".

مواد و روش‌ها

این تحقیق از جمله تحقیق‌های توصیفی-تحلیلی بوده و حالت روندشناسی داشته و در جهت تئوری‌آزمایی می‌باشد. بنابراین از داده‌های ثانویه موجود در آمارنامه‌های سرشماری عمومی نفوس و مسکن و شناسنامه آبادی‌ها که به صورت ده ساله گردآوری می‌شود (۱۳۸۵-۱۳۴۵) و نیز از داده‌های اولیه با ابزار پرسشنامه استفاده شده است. روش نمونه‌گیری، روش طبقه‌بندی احتمالی بوده و تعداد نمونه براساس فرمول کوچران ۳۷۵ نمونه برآورد شده است. با عنایت به مباحث مربوط به مقدمه، تعاریف و مفاهیم، برای عملیاتی کردن توسعه شهری از شاخص‌های درصد شهرنشینی و درصد شاغلان در بخش غیرکشاورزی استفاده گردید؛ برای عملیاتی کردن توسعه روستایی نیز از شاخص‌های مکانیزاسیون، بهداشتی، آموزشی و ارتباطی استفاده گردیده است که معرف‌های شاخص مکانیزاسیون (ضریب مکانیزاسیون)، بهداشتی (تعداد پزشک، تعداد درمانگاه، تعداد خانه بهداشت، تعداد مراکز درمانی)؛ آموزشی (درصد باسوادی، تعداد دبستان، تعداد راهنمایی، تعداد دبیرستان)؛ و ارتباطی (تعداد صندوق پستی، تعداد دفاتر پستی و دسترسی به مجله و روزنامه) می‌باشند. برای سنجش درجه توسعه‌یافتگی از آنجایی که شاخص‌ها هم‌سو و هم‌جهت می‌باشند از روش تاکسونومی عددی استفاده گردیده که مراحل آن در نمودار

شماره (۱) به تفصیل آورده شده است. آزمون فرضیه هم توسط روش همبستگی پیرسون بوده است.

تشکیل ماتریس داده‌ها که در آن نام مکان‌ها در سطر و شاخص‌های توسعه در ستون‌های آن قرار می‌گیرند

تشکیل ماتریس استاندارد برای همسان‌سازی اطلاعات با استفاده از فرمول Z-Score محاسبه و تعیین فواصل مرکب میان مکان‌ها در درون یک ماتریس متقارن و از طریق فرمول زیر:

$$D_{ab} = \sqrt{\sum (Z_{ai} - Z_{bi})^2}$$

تعیین کوتاه‌ترین فاصله d_{ξ} در هر سطح ماتریس متقارن

محاسبه فواصل در بالا (D+) و حد پایین (D-) برای تعیین مکان‌های همگن با استفاده از فرمول زیر:

$$D_{\xi} = d_{\xi} \pm 2Sd$$

$$d_{\xi} \leq D_{\xi}$$

$$d_{\xi} > D_{\xi}$$

حذف مکان‌های ناهمگن

تعیین مقدار ایده‌آل (Doj) از ماتریس استاندارد محاسبه سرمشق توسعه (Cio) از رابطه زیر:

$$Cio = \sqrt{\sum (Z_{ij} - Doi)^2}$$

محاسبه درجه توسعه مکان‌ها

$$Co = Cio \times 2Sio$$

$$fi = di / d$$

$$Fi = \sum fj$$

$$di = Cio / Co$$

$$1) 0 < F_i \leq 0/25$$

$$3) 0/5 < F_i \leq 0/75$$

$$2) 0/25 < F_i \leq 0/5$$

$$4) 0/75 < F_i \leq 1$$

نمودار شماره (۱) مراحل انجام مدل تاکسونومی عددی

اهداف تحقیق

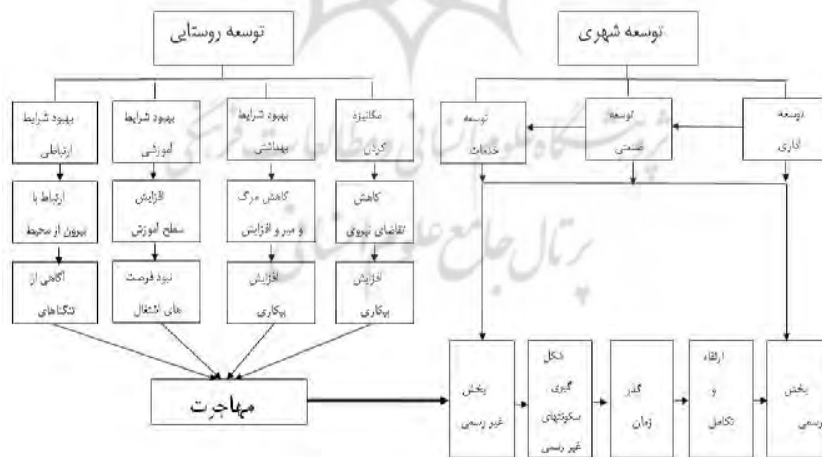
شناخت واقعی‌تر و ریشه‌ای‌تر علل شکل‌گیری سکونتگاه‌های غیررسمی

کمک به حل مشکلات محرومین جامعه

اصلاح نگرش نسبت به امر مهاجرت و شکل‌گیری سکونتگاه‌های غیررسمی

ضرورت و اهمیت تحقیق

در کشور ما بر آورد می‌شود که یک پنجم جمعیت شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی مستقر می‌باشند (صرافی، ۱۳۸۱: ۵). از اینرو راه حل مناسب و در خور ارائه کردن برای حل هر مسأله‌ای مستلزم شناخت منطقی و علمی علل و ریشه‌های شکل‌گیری آن پدیده می‌باشد که سکونتگاه‌های غیررسمی از این قاعده مستثنی نمی‌باشند. چرا که بدون شناخت فرایندهای موثر در شکل‌گیری آن راه کارهای ارائه شده باری به هر جهت داشته و گستره آن از تخریب تا توانمندسازی متغیر خواهد بود. بنابراین هدف ما بر این بوده است که در صورتی که فرض تحقیق ابطال نشود در آن صورت یک بنیان فکری مناسب، مستدل و منطقی برای مسئولان فراهم می‌شود که شکل‌گیری چنین سکونتگاه‌هایی محصول جوامع در حال گذار به سوی توسعه بوده و حضور آنها در چنین سکونتگاه‌هایی نه تنها برای جامعه مضر نبوده بلکه باری از دوش دولت برای ساخت و ساز مسکن برای چنین افرادی برداشته است.

نمودار شماره (۲) مدل مفهومی شکل‌گیری سکونتگاه‌های غیررسمی

ویژگی‌های محدوده مورد مطالعه

در خصوص ویژگی‌های منطقه مورد مطالعه نیز باید گفت که شهر خوی در دشتی نسبتاً وسیع در شمال غربی ایران در استان آذربایجان غربی قرار گرفته و بعد از ارومیه دومین شهر آذربایجان غربی می‌باشد. این شهر در ۱۴۱ کیلومتری شهر ارومیه مرکز استان آذربایجان غربی و ۱۴۳ کیلومتری شهر تبریز مرکز استان آذربایجان شرقی و ۱۴۷ کیلومتری شهر ماکو واقع بوده و تا مرز ترکیه به خط مستقیم حدود ۳۲ کیلومتر فاصله دارد (مهندسان مشاور فرافزا، ۱۳۷۰: ۵۹).

جمعیت شهر بنا بر آمارهای موجود از ۲۰۰۰۰ هزار نفر در سال ۱۳۴۵ به ۱۸۲۸۱۸ نفر در سال ۱۳۸۵ رسیده است. اولین جوانه‌زنی‌های مربوط به شکل‌گیری سکونت‌گاه‌های غیررسمی شهری مربوط به اوایل دهه پنجاه شمسی می‌باشد که در قسمت شمالی شهر بوده و مربوط به محله جمشیدآباد (بزرگ‌ترین محله اسکان غیر در شهر خوی) می‌باشد. که آرام آرام در گذر زمان سکونتگاه‌های دیگری در قسمت‌های شمال غربی و شمال شرقی شهر شکل گرفته و تعداد آنها تا به امروز به ۲۱ محله رسیده است.

تعاریف و مفاهیم

توسعه

پس از پایان یافتن جنگ جهانی دوم و نیاز به بازسازی اروپای تخریب شده و توسعه کشورهای مستعمره سابق که به تازگی استقلال یافته بودند تئوری توسعه نوسازی مطرح گردید. از این منظر نوسازی هم تئوری و هم مترادف توسعه بوده و تا اوایل دهه ۱۹۷۰ میلادی تئوری غالب در جهان بشمار می‌رفت. از اینرو تئوری نوسازی در تقسیم‌بندی‌های تئوری‌های توسعه جزو تئوری کلاسیک به حساب می‌آید. چرا که در تئوری‌های نئوکلاسیک بر حفظ محیط زیست، مشارکت، مباحث اجتماعی، توانمندسازی و امثالهم نیز پرداخته می‌شود.

مدرنیزاسیون واژه‌ای است مختصر، برای تنوعی از دیدگاه‌ها که به وسیله غیرمارکسیست‌ها

برای جهان سوم به کار برده می‌شود (Harrison, 1988: 1). که از طریق آن رشد تکنولوژی، صنعتی شدن، مصرف انبوه، شهرنشینی، و حومه‌نشینی زندگی انسانی، ارتباط انبوه، تمرکزگرایی دولتی، مادرشهرگرایی^۱، توسعه سیستم‌های آموزش رسمی اتفاق می‌افتد (Marshall, 1978: 18).

اصطلاح لاتین نوسازی (مدرنیزاسیون)^۲ در ادبیات فارسی معادل‌های: نوسازی، مدرن شدن، امروزی‌ن کردن، متحد شدن، نوین‌گری و... پیدا کرده است. این مفهوم از کلمه لاتین "مد"^۳ به معنی همین حالا یا هم‌اکنون، گرفته شده است؛ و بعد از جنگ جهانی دوم، در دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ به عنوان رویکردی غالب در ادبیات علوم اجتماعی مطرح شده است. این رویکرد به عنوان آیینی درست در مطالعات توسعه جایگزین نظریه رشد^۴ شد (ازکیا، ۱۳۸۰: ۸۷).

از منظر جغرافیایی، ریچارد پیت نوسازی را فرآیندی می‌داند که نمونه تاریخی را با قرار دادن بالاترین مراحل رشد در یک منطقه مرکزی، (اروپا و ایالات متحده) و مابقی جهان را به عنوان مجموعه‌ای از مناطق پیرامونی در نظر گرفت، که هر کدام معرف مرحله‌ای از گذشته هستند، بر زمان حال پافشاری می‌کنند و از طریق اشاعه و گسترش تغییرات نوآورانه منتظر دگرگونی هستند. به طوری که تورستن هگستراند^۵ این نوآوری‌ها را به عنوان موج تغییراتی می‌داند که در بعد مکان حرکت می‌کنند و به تدریج به خاطر اصطکاک (بهم رسیدن) فاصله‌ها قدرت خودشان را از دست می‌دهند. در نتیجه مناطق نزدیک به خاستگاه نوآوری تغییرات را زودتر دریافت می‌کردند، در حالی که مناطق دورتر این تغییرات را بعداً بدست می‌آورند (پیت، هارت، ۱۳۸۴: ۱۲۴).

مایرون واینر در این زمینه شهری‌شدن، صنعتی شدن، دنیاگرایی، دموکراتیزه کردن، آموزش و دسترسی به وسایل ارتباط جمعی، که همگی در ارتباط با یکدیگرند را از جمله

1- metropolitanization
2- modernization
3- Modo
4- Growth theory
5- Toresten hagerstand

جنبه‌های مختلف نوسازی برشمرد (واینر، ۱۳۵۵: ۵۲).

باید خاطر نشان کرد که جهت‌گیری این دیدگاه هم در مورد روستا، بر مکانیزه کردن از طریق یکپارچگی اراضی کشاورزی است تا از این طریق تولیدات از حالت بسته خارج گردد و در مدار بازار قرار گیرد چرا که تکنولوژی به عنوان عنصر اصلی توسعه روستایی به شمار می‌رود (افتخاری، ۱۳۷۳: ۸۰-۷۶).

در کل می‌توان گفت نوسازی یک فرایند مستمر، مداوم و رو به جلو جهت خروج از زندگی سنتی و ورود به زندگی مدرن است که معمولاً با استفاده از تکنولوژی، بهبود وضعیت بهداشتی، آموزشی و ارتباطی، و سطح بالای شهرنشینی، صنعتی‌شدن و تحرک اجتماعی همراه است.

اسکان غیررسمی

هیچ تعریف پذیرفته شده جهانی از سکونتگاه‌های شهری وجود ندارد (Mwasumbi, 2003: 14). ادبیات مربوط به سکونتگاه‌های شهری در کشورهای در حال توسعه با پریشانی واژگانی^۱ و عدم توافق بر چگونگی تعریف و مفهوم‌سازی بعضی از سکونتگاه‌ها همراه است. چه چیزی یک سکونتگاه غیر رسمی را تشکیل می‌دهد؟ و چه چیزی معیاری برای تبیین کردن اشکال^۲ و مظاهر^۳ متفاوت این سکونتگاه‌ها است (Stadel, 1974 & Potter, 1985 & Burgess, 1985 & Purewal, 2000). در نتیجه تعدادی از واژگانی که برای شناسایی این سکونتگاه‌ها استفاده می‌شود عبارتند از: حاشیه نشینی^۴ زاغه^۵ آلونک نشینی^۶. از طرفی یک تعدادی صفت‌ها هم برای توضیح بیشتر این سکونتگاه‌ها استفاده می‌شود از قبیل: حاشیه‌ای^۷، خودرو^۸، غیررسمی^۹، بی‌برنامه^۱، غیرقانونی^۲، نامنظم^۳، غیرمجاز^۴،

- 1- Terminological intricacy
- 2- forms
- 3- manifestation
- 4- Squatter
- 5- Slum
- 6- Shanty town
- 7- Marginal
- 8- spontaneous
- 9- Informal

غیرمجاز^۴، بی‌ضابطه^۵ و سکونتگاه‌های در حال گذار (انتقالی)^۶ (Purewal, 2000 & de Souza, 2001 & Jenkis, 2001).

در کل باید گفت سکونتگاه غیررسمی جایی است که گروهی از واحدهای مسکن بر روی زمین‌هایی ساخته شده‌اند که اشغال‌کنندگان دعوی قانونی ندارند یا به عبارتی آنها غیرقانونی آن را اشغال کرده‌اند (Clarke, 2008: 4).

از نظر مرکز اسکان بشر سازمان ملل متحد همچون مسکنی است که با چهارچوب‌های قانونی و ضابطه‌ای مطابقت ندارد و در شهرها دایر می‌شود که می‌تواند در سطوح متعددی غیررسمی باشد (UN-Habitat, 2003:14).

سکونتگاه‌های انسانی که هیچ سازشی با الزامات قانونی ندارد و بدون فرایندهای رسمی مالکیت قانونی، انتقال مالکیت، ضوابط ساخت و برنامه‌ریزی شهری ساخته شده است (Vienna Declaration, 2004: 1).

بحث و تحلیل یافته‌ها

در این قسمت نخست اقدام به ارائه ویژگی‌های عمومی پاسخگویان که از طریق پرسشنامه بدست آمده؛ می‌شود و سپس براساس مدل تاکسونومی عددی، منطقه مورد مطالعه از نظر سطح توسعه‌یافتگی مورد سنجش قرار گرفته است.

ویژگی‌های عمومی پاسخ‌گویان و داده‌های مورد مطالعه

با توجه به نتایج پاسخ‌ها، بیشترین درصد سرپرستان خانوار (پاسخ‌گویان) با ۳۵/۲ مربوط به ۴۰-۵۰ سال و کمترین آن با ۲/۷ درصد مربوط به بالاتر از ۷۰ سال می‌باشد که حاکی از غلبه میانسالی در میان سرپرستان خانوار می‌باشد.

- 1- Unplanned
- 2- Illegal
- 3- Irregular
- 4- Unauthorized
- 5- Unregulated
- 6- Transitional settlements

از نظر جنسیت سرپرستان خانوار، باید خاطر نشان کرد که ۸۰ درصد مرد و ۲۰ درصد زن می‌باشند. از لحاظ قومی و زبانی غلبه با قوم ترک با ۸۸/۳ درصد می‌باشد از آنجایی که شهر خوی و یا به عبارتی صحیح‌تر شهرستان خوی عمدتاً ترک‌نشین می‌باشد سکونتگاه‌های غیررسمی هم از این قاعده تبعیت کرده است. به لحاظ سواد سرپرستان خانوار سکونتگاه‌های غیررسمی خوی با ۴۰ درصد دارای سواد ابتدایی و کمترین آن با ۱۱/۷ درصد راهنمایی بودند. درصد بی‌سوادان نیز ۳۳/۶ درصد می‌باشد.

همچنین ۸۰ درصد سرپرستان خانوار متولد روستاهای شهرستان خوی و ۸/۳ درصد متولد شهر خوی که چنین سکونتگاه‌هایی را به عنوان مکانیزم دفاعی جهت حذف هزینه اجاره مسکن از سبد هزینه خانوار انتخاب کرده‌اند و کمترین آن با ۲/۹ درصد متولد سایر شهرهای کشور بوده‌اند که نشان از تأثیر عملکرد خوی بر پیرامونش (شهرستان خوی) بوده است. و بقیه متولد سایر شهرهای کشور و روستاهای استان بوده‌اند. از نظر تاریخ مهاجرت مهاجرین بین سال‌های ۱۳۷۶-۱۳۸۵ با ۲۸/۸ درصد بیشترین تعداد و بعد از سال ۱۳۸۵ با ۲/۹ درصد کمترین تعداد را به خود اختصاص داده‌اند که موارد فوق به صورت جداول ارائه گردیده‌اند.

جدول شماره (۱) وضعیت سواد سرپرستان خانوار

میزان سواد	فراوانی	درصد	فراوانی تجمعی
بی‌سواد	۱۲۶	۳۳/۶	۳۳/۶
ابتدایی	۱۵۰	۴۰	۷۳/۶
راهنمایی	۴۴	۱۱/۷	۸۵/۳
دبیرستان	۵۵	۱۴/۷	۱۰۰
کل	۳۷۵	۱۰۰	

جدول شماره (۲) سن سرپرستان خانوار

طبقه سنی	فراوانی	درصد	فراوانی تجمعی
۳۰-۴۰	۸۳	۲۲/۱	۲۲/۱
۴۰-۵۰	۱۳۲	۳۵/۲	۵۷/۳
۵۰-۶۰	۷۷	۲۰/۵	۷۷/۹
۶۰-۷۰	۷۳	۱۹/۵	۹۷/۳
+۷۰	۱۰	۲/۷	۱۰۰
کل	۳۷۵	۱۰۰	

جدول شماره (۳) قومیت و زبان سرپرستان خانوار

قومیت و زبان	فراوانی	درصد	فراوانی تجمعی
ترک	۳۳۱	۸۸/۳	۸۸/۳
کرد	۴۴	۱۱/۷	۱۰۰
کل	۳۷۵	۱۰۰	

جدول شماره (۴) تاریخ مهاجرت سرپرستان خانوار

تاریخ مهاجرت	فراوانی	درصد	فراوانی تجمعی
۱۳۴۵-۱۳۵۵	۷۷	۲۰/۵	۲۰/۵
۱۳۵۶-۱۳۶۵	۸۸	۲۳/۵	۴۴
۱۳۶۶-۱۳۷۵	۹۱	۲۴/۳	۶۸
۱۳۷۶-۱۳۸۵	۱۰۸	۲۸/۸	۹۷/۱
بعد از ۱۳۸۵	۱۱	۲/۹	۱۰۰
کل	۳۷۵	۱۰۰	

جدول شماره (۵) جنس سرپرستان

جنس	فراوانی	درصد	فراوانی تجمعی
مرد	۳۰۰	۸۰	۸۰
زن	۷۵	۲۰	۱۰۰
کل	۳۷۵	۱۰۰	

منابع: برداشت‌های میدانی نگارنده، ۱۳۸۹

سنجش سطح توسعه‌یافتگی شهری و روستایی منطقه مورد مطالعه

یکی از روش‌های جدید درجه‌بندی مناطق از لحاظ توسعه‌یافتگی آنالیز تاکسونومی است. آنالیز تاکسونومی برای طبقه‌بندی‌های مختلف در علوم بکار برده می‌شود نوع خاص آن تاکسونومی عددی است که بنابه تعریف ارزیابی عددی شباهت‌ها و نزدیکی‌ها بین واحدهای تاکسونومیک و درجه‌بندی آن عناصر به گروه‌های تاکسونومیک می‌باشد این روش برای اولین بار توسط آندرسون در سال ۱۷۶۳ میلادی پیشنهاد شد و در سال ۱۹۶۸ به عنوان وسیله‌ای برای طبقه‌بندی و درجه‌بندی توسعه‌یافتگی بین ملل مختلف توسط پروفیسور هلوینگ از مدرسه عالی اقتصاد در یونسکو مطرح شد. تکنیک مورد نظر شامل چندین

مرحله عملیاتی است که به هر دو شیوه محاسبه دستی و کامپیوتری قابل اجراست که در قالب نمودار شماره ۱ ارائه گردیده است (زیاری، ۱۳۷۸: ۱۳۷).

براساس آنچه که بیان شد تحلیل شاخص‌های توسعه‌یافتگی شهری و روستایی شهر خوی با بهره‌گیری از روش تاکسونومی عددی در ادامه ارائه می‌گردد. شایان ذکر است از منظر ویژگی‌های توسعه‌یافتگی شاخص‌های منتخب در بحث نوسازی با استفاده از داده‌های سرشماری عمومی نفوس و مسکن و شناسنامه آبادی‌ها از دوره ۱۳۸۵ تا ۱۳۴۵ شاخص‌های توسعه‌یافتگی شهری و روستایی ارائه گردیده است با عنایت به جدول زیر می‌توان پی برد که از نظر شاخص‌های توسعه روستایی مثل ضریب مکانیزاسیون روند رو به جلویی داشته در مورد تعداد مراکز بهداشتی در دوره اول روند صعودی ولی در دو دوره دوم وضعیت یکسانی داشته است. در باب خانه بهداشت هم وضعیت در تمام دوره‌ها رو به بهبود بوده از نظر تعداد پزشک، درصد باسوادی، تعداد مدارس (دبستان، راهنمایی، دبیرستان) روند مشابهی داشته است. اما این قضیه در مورد تعداد دفاتر پستی و دسترسی به روزنامه و مجله چندان صادق نمی‌باشد. به‌طور کلی شهرستان خوی از اواسط دهه ۱۳۴۵ تا ۱۳۸۵ بر اساس داده‌های سرشماری عمومی نفوس و مسکن و آبادی‌ها روند رو به رشدی به استثناء تعداد صندوق پستی (ارتباطی) در تمامی شاخص‌های منتخب داشته است؛

از منظر شاخص‌های توسعه شهری از دید تئوری نوسازی شهر خوی از سال ۱۳۴۵ به این طرف در شاخص‌های منتخب روند رو به رشدی داشته است. به عبارتی هر چقدر از زمان گذشته به زمان حال برمی‌گردیم درصد شهرنشینی خوی بنابر رشد صنعت و به تبع آن رشد بخش خدمات و اداری (به‌طور کلی بخش غیرکشاورزی) روند رو به رشدی داشته است. یعنی از ۴۰/۷ درصد در سال‌های مابین ۱۳۴۵-۱۳۵۵ به ۵۷/۷۵ درصد در سال‌های مابین ۸۵-۷۶ رسیده است هر چند از متوسط کشوری پایین می‌باشد ولی روند رو به جلویی را در شاخص‌های منتخب داشته است که به تفصیل در جداول اشاره شده است.

جدول شماره (۶) وضعیت شاخص‌های توسعه یافتگی روستایی شهرستان خوی در طول زمان

سال	ضریب مکانیزاسیون	تعداد مراکز بهداشتی	تعداد خانه بهداشت	تعداد پزشک	درصد باسوادی	تعداد دبستان	تعداد راهنمایی	تعداد دبیرستان	تعداد صندوق پستی	تعداد دفتر پستی	دسترسی به روزنامه و مجله
۴۵-۵۵	/۷۸	۱۱	۳۶	۱۹	۲۹/۴	۱۶۸	۱۰	۹	۲۵	۹	۴
۵۶-۶۵	/۸۶	۱۶	۴۴	۲۲	۳۵/۶	۱۸۲	۱۲	۱۲	۲۱	۱۳	۶
۶۶-۷۵	/۹۴	۲۷	۷۶	۲۹	۳۶/۵۸	۱۹۱	۱۶	۱۵	۲۳	۱۵	۶
۷۶-۸۵	/۱۰۲	۲۷	۱۰۵	۴۵	۶۹/۸۹	۳۴۲	۷۱	۱۶	۲۵	۱۷	۷

منبع: سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن و شناسنامه آبادی‌های ۱۳۸۵-۱۳۴۵ و برداشت‌های میدانی نگارنده، ۱۳۸۹.

جدول (۷) وضعیت شاخص‌های توسعه یافتگی شهر خوی در طول زمان

سال	درصد شهرنشینی	شاغلان در بخش غیرکشاورزی
۴۵-۵۵	۴۰/۷	۸۹/۷
۵۶-۶۵	۵۰/۳	۹۰/۱۱
۶۶-۷۵	۵۴/۷	۹۰/۱۸
۷۶-۸۵	۵۷/۷۵	۹۱/۲

منبع: سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن و شناسنامه آبادی‌های ۱۳۸۵-۱۳۴۵ و برداشت‌های میدانی نگارنده، ۱۳۸۹.

جدول (۸) سطح توسعه یافتگی بر اساس شاخص‌های توسعه شهری و روستایی

سال	سطح توسعه یافتگی روستایی (FI)	رتبه‌ها	درجه توسعه یافتگی شهری (FI)	رتبه‌ها	تعداد مهاجران از ۳۷۵ نفر
۴۵-۵۵	/۱۰۲۰	۴	/۶۸	۴	۷۷
۵۶-۶۵	/۰۹۵۶	۳	/۵۲	۳	۸۸
۶۶-۷۵	/۰۹۰۱	۲	/۴۷	۲	۹۱
۷۶-۸۵	/۰۷۱۳	۱	/۰۰	۱	۱۰۸

منبع: سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸۵-۱۳۴۵ و برداشت‌های میدانی نگارنده، ۱۳۸۹.

با عنایت به جدول فوق و مدل تاکسونومی عددی که مقدار آن بین صفر تا یک بوده و

هر چقدر به عدد صفر نزدیک‌تر می‌شود نشان از بالا بودن سطح توسعه‌یافتگی است، می‌توان نتیجه گرفت که هر چه قدر از سال‌های ۱۳۵۵-۱۳۴۵ به سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۷۶ نزدیک می‌شویم به لحاظ توسعه شهری و روستایی وضعیت بهتر می‌شود و میزان مهاجرت از روستا به شهر و به تبعیت از آن تعداد ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی هم بیشتر می‌شود می‌توان تأیید نمود که با افزایش سطح توسعه شهری و روستایی تعداد مهاجران و به تبع آن تعداد ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی افزایش می‌یابد.

آزمون فرضیه، نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادات

نتایج جدول شماره ۱۱ نشان می‌دهد که در متغیرهای توسعه روستایی و افزایش تعداد ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی مقدار همبستگی مشاهده شده برابر با $0/519$ است که این مقدار در سطح $0/05$ معنادار و مثبت می‌باشد. بدین معنی که با افزایش یکی دیگری افزایش می‌یابد و برعکس. پس با اطمینان 95% می‌توان گفت که فرضیه پژوهش مبنی بر اینکه «بین توسعه روستایی با افزایش تعداد ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی رابطه معنی‌دار وجود دارد» تأیید می‌گردد و جهت رابطه نیز مثبت می‌باشد. همچنین ضریب تعیین بدست آمده نیز $0/270$ می‌باشد این بدان معنی است که توسعه روستایی 27 درصد تغییرات در افزایش تعداد ساکنان سکونتگاه غیررسمی را پیش‌بینی می‌کند.

همچنین نتایج جدول نشان می‌دهد که در متغیرهای توسعه شهری و تعداد مهاجران مقدار همبستگی مشاهده شده برابر با $0/341$ است که این مقدار در سطح $0/01$ معنادار و مثبت می‌باشد. بدین معنی که با افزایش یکی دیگری افزایش می‌یابد و برعکس. پس با اطمینان 99% می‌توان گفت که فرضیه پژوهش مبنی بر اینکه «بین توسعه شهری با افزایش تعداد ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی رابطه معنی‌دار وجود دارد» تأیید می‌گردد و جهت رابطه نیز مثبت می‌باشد. مقدار ضریب تعیین بدست آمده هم دلالت بر آن را دارد که توسعه شهری 38 درصد میزان تغییرات در افزایش سکونتگاه‌های غیررسمی را پیش‌بینی می‌کند.

جدول (۹) ماتریس همبستگی رابطه بین توسعه روس‌تایی، توسعه شهری و افزایش تعداد ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی

R ²	سطح معناداری	مقدار پیرسون	شاخص آماری
			متغیرهای مورد مطالعه
۰/۲۷۰	۰/۰۲۴	۰/۵۱۹	توسعه روستایی و افزایش تعداد ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی
۰/۳۸۰	۰/۰۰۸	۰/۴۶۲	توسعه شهری و افزایش تعداد ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی

با عنایت به موارد مطرح شده می‌توان نتیجه گرفت که یافته‌های تحقیق در تقابل با اکثر باورهای رایج که مهاجرت‌های روستا-شهری و شکل‌گیری سکونتگاه‌های غیررسمی را معلول عدم توسعه و در درجه اول درگیر نشدن روستاها و در درجه دوم درگیر نشدن شهرها در امر توسعه دانسته‌اند؛ می‌باشد. صرف نظر از اینکه که مهاجرت یک پاسخ منطقی و درخور به امر توسعه بوده است؛ باید خاطر نشان کرد که سکونتگاه‌های غیررسمی پدیده منحصر به دوران گذار توسعه می‌باشد. چرا که تجربه کشورهای توسعه یافته هم موید این امر می‌باشد.

پیشنهادات

تغییر نگرش مسئولان نسبت به امر مهاجرت و سکونتگاه‌های غیررسمی

متأسفانه در کشور ما نگرش به امر مهاجرت نگرش مثبتی نیست چرا که مهاجرت به شهر را امری مذموم دانسته و نتیجه خرابی و درگیر نشدن روستا در امر توسعه می‌دانند؛ صرف نظر از اینکه جهان توسعه‌یافته جهانی شهر نشین است؛ حق حضور در شهر را نمی‌توان از کسی سلب کرد از طرفی مهاجرت پاسخ منطقی به فرآیند توسعه و امر تحرک اجتماعی است و به تبع آن شکل‌گیری سکونتگاه‌های غیررسمی محصول جوامع در حال گذار به سوی توسعه می‌باشد.

پذیرش سکونتگاه‌های غیررسمی در داخل محدوده شهر

اکثر سکونتگاه‌های غیررسمی در خارج از محدوده شهر قرار دارند و بالطبع از بسیاری از

خدمات معمول که حق هر شهروندی است محروم می‌باشند. با پذیرش چنین سکونتگاهی در داخل شهر صرف نظر از ایجاد حس امید و اعتماد در سکونتگاه‌های غیررسمی منجر به توانمندسازی کالبدی و افزایش استانداردها و سطح زندگی مردم چنین سکونتگاه‌هایی می‌شود. هر چند شاید عده‌ای این دغدغه را داشته باشند که پذیرش چنین سکونتگاه‌های منجر به بورس‌بازی و زمین‌خواری در شهر و تشدید امر مهاجرت از روستا به شهر می‌شود ولی این دغدغه را شاید چنین پاسخ داد که نیازی به پذیرش یکجا و همزمان همه سکونتگاه‌های غیررسمی وجود ندارد. بلکه در طول زمان و آرام آرام و با مدنظر قرار دادن سابقه زمانی سکونتگاه می‌توان به این امر مبادرت نمود.

منابع

- ۱- ازکیا، مصطفی (۱۳۸۰)، «جامعه‌شناسی توسعه»، ۱ جلد، چاپ سوم، تهران، نشر کلمه.
- ازکیا، مصطفی (۱۳۷۰)، «جامعه‌شناسی توسعه و توسعه‌نیافتگی روستایی ایران»، ۱ جلد، چاپ سوم، تهران، انتشارات اطلاعات.
- ۲- بیت، ریچارد؛ ویک، الین هارت (۱۳۷۹)، «نظریه‌های توسعه»، ترجمه مصطفی ازکیا و دیگران، ۱ جلد، چاپ اول، تهران، لویه.
- ۳- تودارو، مایکل (۱۳۷۰)، «توسعه اقتصادی در جهان سوم»، ترجمه غلامعلی فرجادی، ۱ جلد، چاپ پنجم، تهران، انتشارات سازمان برنامه و بودجه.
- ۴- دوسوتو، هرماندو (۱۳۸۶)، «راز سرمایه‌داری (چرا سرمایه‌داری در غرب موفق می‌شود و در جاهای دیگر شکست می‌خورد)»، ترجمه فریدون تفضلی، ۱ جلد، چاپ سوم، تهران، نشر نی.
- ۵- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا (۱۳۷۳)، «فرآیند یکپارچه‌سازی اراضی زراعی و توسعه روستایی مطالعه موردی: فلاورجان»، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس.
- ۶- زاهدی مازندرانی، محمدجواد؛ حسینی کازرونی، محمدرضا؛ درویشی، کریم (۱۳۶۶)، ریشه‌یابی علل و پیش‌بینی روند مهاجرت روستایی در ایران»، *مجله اطلاعات سیاسی - اقتصادی*، شماره دوازدهم، سال دوم، ۲۹ مهر ماه، صص ۴۱-۳۴.
- ۷- زیاری، کرامت‌اله (۱۳۷۸)، «اصول و روش‌های برنامه‌ریزی منطقه‌ای»، ۱ جلد، چاپ اول، یزد، دانشگاه یزد.
- ۸- سربق‌القلم، محمود (۱۳۷۲)، «عقل و توسعه‌یافتگی»، ۱ جلد، چاپ اول، تهران، نشر سفیر.
- شالین، کلود، (۱۳۷۲)، «دینامیک شهری یا بویایی شهرها»، ترجمه اصغر نظریان، ۱ جلد، چاپ اول، تهران، انتشارات آستان قدس رضوی.
- ۹- صادق‌الحسینی، محمد؛ بهرامی راد، دومان (۱۳۸۵) «عدالت به مثابه آزادی-بررسی عدالت در اندیشه هایک»، *فصلنامه علمی و تخصصی تکاپو*، شماره ۱۳ و ۱۲، صص ۱۲۱-۱۰۹.
- ۱۰- صرافی، مظفر (۱۳۸۱) «به‌سوی مظهریهای برای ساماندهی اسکان غیررسمی از حاشیه‌نشینی تا

- متن شهری»، هفت شهر، فصلنامه عمران و بهسازی شهری، شماره هشتم، صص ۱۱-۵.
- ۱۱- مهندسان مشاور فرافزا، طرح جامع خوی (۱۳۷۰)، جلد ۲.
- ۱۲- وحدتی، ابوالقاسم (۱۳۸۱) «اسکان غیررسمی»، هفت شهر، فصلنامه عمران و بهسازی شهری، شماره هشتم، صص ۹-۲.
- ۱۳- وین، مایرون (۱۳۵۵)، «نوسازی جامعه و چند گفتار در مورد شناخت دینامیسم رشد»، ترجمه رحمت‌اله مراغه‌ای و دیگران، ۱ جلد، چاپ سوم، تهران، حبیبی.
- 14- Burgess, R. (1985), "Problems in Classification of Low Income Neighborhoods in Latin America", *Third World Planning Review*, 7, 287-306.
- 15- Clarke, Jaclyn (2008), "Formulizing the Informal" M.A. Dissertation, Dal House University.
- 16- Cris Beauchemin, Bruno Schoumaker (2005), "Migration to Cities in Burkina Faso: Does the Level of Development in Sending Area Matter?" *World Development*, Vol 33, No. 7, pp. 1129-1159.
- 17- De Souza (2001), "De-constructing Urban Space in Informal Settlements" the Case of Recife Brazil.
- 18- Harrison, David (1988), "The Sociology of Modernization & Development" the Academic Division of Unkindly Man Ltd.
- 19- Heather, Xiaoquan Zhang, P.Mickkelly, Catherinelocke, Alexandrawinkels & W.Neil Adge (2006), "Migration in Transitional Economy: Beyond the Planned and Spontaneous Dichotomy in Vietnam", *Geoforum* 37, 1066-1081.
- 20- ILO (1998), "Migration and Population Distribution in Developing Countries: Problem and Policies", Proceeding of the United nations Rxpert Group Meeting on Population Fistribution and Migration, Santa Cruz, Bolivia, January 18-22, 1993, NewYork: United Nation.
- 21- Jenkins, P. (2001), "Regularizing Informality" Turning the Legitimate into Legal? N-AERUS Workshop, Leuven.
- 22- Marshall, Berman (1978), "All That Is Solid Melts to Air" Marx,

- Modernism and Modernization Dissent, Vol.25.No 110.
- 23- Mwasubi, Aynes (2003), "Access to Privatized Solid Waste Collection Services by Urban Poor in Dar es Salam, Tanzania" PH.D Thesis, University of Waterloo.
- 24- Nooredin Azimi, "Recent Urban Growth and Change in the Spatial Structure of Iranian Cities: The Case of Tabriz", (1996), Department of Geography, University of Ottawa, Canada.
- 25- Potter, R.B. (1985), "Urbanization and Planning in the Third World", London, Croom.
- 26- Purewal, N.K. (2000), "Living in Margins: Social Access to Shelter in Urban South Asian" Alder Shot.
- 27- Stadel, S. (1974), "The Structure of Squatter Settlements in Medellin", Colombia, Area, Institute of British Geographers, 6, 249-254.
- 28- UN- Habitat (2003), "The Challenge of Slums" Global Report on Human Settlements", London, Earth Scan.
- 29- Vienna, Declaration (2004), "Annex B: Vienna Declaration in Report: Ministerial (Conference on Informal Settlements in South Eastern Europe), OSCE, Homburg in Vienna.
- 30- Zebardast, Esfandiar (2006), "Marginalization of the Urban Poor and the Expansion on the Spontaneous Settlements on Tehran Metropolitan Fringe", Cities, Vol. 23, No.6, PP.439-454.
- 31- Zhang, Zhilang, Etal (1997), "The Push-pull Theory of Migration and its Application", Chinese, *Journal of Population Science*, Volume 9.